

Soarta kibuțului Vojo Nova din URSS

În mai 1920 un grup de evrei au format o organizație clandestină menită să apere populația evreiască din Eretz Israel. Ea a primit numele de Kibuț Secret. Totul era absolut secret, chiar și locul unde se afla baza lor, în kibuțul Kfar Ghiladi din nordul Galileii.

Grupul era format din câteva zeci de membri, majoritatea proveniți din organizația Hașomer (Paznicul), inițiată în 1909 de câțiva agricultori evrei, în frunte cu Alexander Zaid. Această acțiune făcea parte din reorganizarea grupurilor politice de stânga și înființarea unei forțe militare pentru apărarea populației evreiești. Două mișcări politice de stânga s-au unit, formând partidul Ahdut Haavoda (uniunea muncii). Apoi s-a înființat organizația civilă de conducere - Histadrut și s-a constituit o forță armată - Hagana, bazată pe foștii membri Hașomer. Dar nici aceștia nu formau un grup omogen. Cu toate că toți erau de stânga, între ei existau diferențe mari. Unii erau extremiști, influențați de idei socialiste-revoluționare din Rusia natală. Printre ei se număra Israel Șohat și mai ales soția lui, Mania Șohat, probabil prima femeie conducătoare, feministă din Israelul modern. Ambii aveau vederi revoluționare.

În 18 mai 1920 organizația Hașomer a fost desființată. Britanicii nu apărau populația evreiască expusă atacurilor arabe. Din păcate Hagana era încă în faza de organizare și a luat ani buni până a devenit o forță de temut. Ca urmare, în august 1920, exact acum 100 de ani, a fost înființat Gdud Haavoda (Brigada muncii), o organizație de muncă și de apărare, care îi reunea pe *haluțim* (pionieri) pentru construirea țării. În cadrul ei s-a constituit Kibuțul Secret. Toți membrii Gdud Haavoda aveau o ideologie de stânga, socialistă sau chiar comunistă.

Kibuțul secret

Israel Șohat spera că Kibuțul Secret îi va putea apăra mai bine pe evrei decât Hagana. Organizația fiind secretă, membrii nu notau nimic în scris. Nu existau organe de conducere, atât ierarhia, cât și gradele erau inexistente. Hotărârile erau luate prin vot unanim - care e greu de obținut. Unii dintre membri erau din a doua *alia*, alții din a treia *alia* (începută în 1919) și câțiva erau deja născuți în Israel. În fruntea Kibuțului erau câțiva din foștii Hașomer: soții Șohat, Alexander Zaid, Pinhas Șneorson, etc. Li s-au adăugat noii veniți din a treia *alia* în frunte cu Ițhak Sade și Menahem (Mendel) Elkind. Printre cei născuți în țară cel mai remarcabil este Ierahmiel Lukacer.

Cu toate că grupul avea cel mult 80 de membri, ei au acționat pe întreg teritoriul țării și chiar în țările din jur. Acțiunile lor aveau o amploare mult mai mare decât cele ale Hagana de atunci. Au adunat pe ascuns cantități însemnate de arme. La baza lor din Kfar Ghiladi se afla cea mai mare ascunzătoare subterană pentru arme (*slik*) care nu a fost descoperită niciodată de englezi. Astăzi ea poate fi vizitată.

Ei au trimis membri să se instruiască în marile școli militare din Europa. Lukacer a absolvit o școală militară în Germania, iar la întoarcere, în 1926, a înființat prima școală de ofițeri la Tel Iosef. Câțiva băieți au fost trimiși la școli de aviație și la școli navale. Știind că nu se pot baza doar pe armamentul importat, au început să producă arme în ateliere locale, punând baza Industriei Militare de astăzi.

Multe din acțiunile membrilor Gdud Haavoda și ai Kibuțului Secret au fost criticate de către conducerea populației evreiești din Palestina. Problema cea mai gravă o reprezentau relațiile internaționale ale unor membri. În primăvara anului 1926, o delegație din Gdud Haavoda a plecat în vizită în Uniunea Sovietică. Tocmai atunci URSS se afla în mijlocul unei campanii anti-sioniste. Șohat și Elkind aveau legături cu sovieticii. Ei au cerut să fie afiliați la Comintern, iar în schimb sperau ca URSS să-i sprijine financiar la achiziția de arme. În URSS s-au întâlnit cu oamenii agenției de spionaj GPO (predecesoarea NKVD). Ei cerut Uniunii Sovietice să sprijine „înființarea” unui stat evreu comunist în Eretz Israel”. Sovieticii le-au cerut să distrugă partidele de stânga și să inițieze un partid arab democrat. Kibuțul fiind învăluit de secrete, din păcate lipsesc mărturiile scrise, avem doar mărturiile orale ale unor membri.

După această vizită eșuată, a început dezbinarea în cadrul organizației, care era și așa destul de șubredă. Unii, în frunte cu Mania și Israel Șohat, visau la un stat evreu *socialist*. Ei se considerau urmașii partidului social-revoluționar din Rusia care a pregătit revoluția bolșevică. Ceilalți, în frunte cu Menahem Elkind, admirau realizările URSS și visau la un stat evreu *comunist*. Această ruptură a adus la dezmembrarea Kibuțului și un grup de 60-80 de bărbați, femei și copii, în frunte cu Menahem Elkind, a plecat în URSS.

Un kibuț în Uniunea Sovietică

La propunerea lui Menahem Elkind, grupul de comuniști a părăsit Gdud Haavoda, care s-a dizolvat și s-a alăturat la Histadrut. Elkind și oamenii lui au plecat în URSS și au înființat acolo un kibuț! Erau 30 de familii, între 60 și 80 de suflete. Primii au ajuns la Odesa în iunie 1928. Ultimii au ajuns în Crimeea în 1930. Autoritățile sovietice le-au permis să înființeze un kibuț. S-au așezat în Crimeea, nu departe de orașul Yevpatoria. Numele kibuțului era *Vojo Nova* (Drum nou în limba Esperanto). Ebraica era interzisă în URSS, idiș sau rusă nu voiau. Ca să-și păstreze totuși o identitate aparte, au ales limba Esperanto, dar între ei vorbeau ebraica. Copiii mergeau la școală în colhozul Molotov din apropiere, unde trăiau evrei localnici. Limba de predare era idiș, pe care ei o disprețuiau, ca toți tinerii de atunci din Israel. În Crimeea mai erau și alte colhozuri evreiești.

Au primit 1300 ha de pământ, 500 de oi, vaci, păsări, unelte, animale de povară și un tractor. S-au organizat la fel ca toate kibuțurile: sală de mese comună, casă de copii comună... Dar viața era foarte grea. Au fost nevoiți să accepte membri localnici, printre care erau antisemiți și denunțatori. Toate acestea, o adunătură de evrei străini, sioniști, vorbitori de ebraică, cu obiceiuri ciudate, nu puteau supraviețui în Uniunea Sovietică a anilor treizeci și comuna s-a destrămat. La început comuna le servea sovieticilor ca o dovadă a eșecului sionismului și un exemplu pentru așezările evreiești din împrejurimi. Odată cu desființarea mișcării Hehaluț în 1931 și încetarea emigrației din URSS în Israel, nu mai era nevoie de această comună. În martie 1931 Elkind a fost demis din funcția de șef al comunei și acuzat de sabotaj. Prin 1932-1935 kibuțul a fost transformat în colhoz. Sala de mese și casa de copii au fost desființate. Numele colhozului a fost tradus în limba rusă: *Drujba narodov* (prietenia popoarelor), iar în 1949 a fost schimbat în *Listove*. Din puținele știri ajunse în țară s-a aflat că mulți au părăsit colhozul, stabilindu-se la Moscova sau Leningrad. Unii s-au înscris la studii superioare tehnice. Datorită lor, mulți au scăpat de epurările anilor 1930.

Elkind a părăsit împreună cu familia sa kibuțul, probabil în 1934. Doi ani a stat la părinții lui, la Leningrad, unde soția a studiat medicina, apoi au plecat la Moscova. El a fost redactor la ziarul idiș *Emes* (Adevărul). Între timp a învățat ingineria. În 1937 i s-a născut un al treilea fiu.

Tatăl lui a venit din Leningrad să-i facă *Brit Mila* (circumcizie), ceea ce era interzis. În decembrie 1937 a fost arestat, fiind acuzat că participase la „complotul britanic-sionist”. Împreună cu el au fost arestați mulți membri ai organizației Komzet (Comitetul pentru stabilirea muncitorilor evrei în agricultură) – același Komzet unde Elkind, venind în Uniunea Sovietică, a cerut să fie primit ca membru de partid și a fost refuzat. În 19 februarie 1938 el a fost condamnat la moarte și se pare că a fost executat în aceeași zi. Mai târziu au fost executați încă trei membri ai

kibuțului evreiesc. Alți istorici susțin că el a fost deportat în Siberia și a murit în lagăr spre sfârșitul războiului. Soția lui, Mania, a rămas cu copiii la Moscova, ca medic pediatru. Fiul său mai mare, Uri, născut la Tel Iosef, s-a înrolat în Armata Roșie și a căzut la Stalingrad. Tot acolo a murit și Ierahmiel Lukacer. Fiul mijlociu a terminat științele tehnice și a plecat din Moscova, iar Mania a rămas cu fiul cel mic.

După moartea lui Stalin s-au făcut unele rectificări ale abuzurilor staliniste. S-a reluat și procesul „complotului britanic-sionist”. În 4 noiembrie 1958 Menahem Elkind a fost reabilitat. Dar era prea târziu! Cum s-a risipit în zadar viața unui om extrem de talentat! Dacă ar fi rămas în Israel și nu s-ar fi lăsat orbit de Stalin și comunism, ar fi ajuns probabil la vârful ierarhiei, fie în armată, fie în politică și guvern. În anii comunismului nu se știa aproape nimic despre soarta acestor evrei naivi, orbiți de ideologia stalinistă și despre familiile lor. Despre soarta celor din kibuț există o singură carte, scrisă de una din femeile fostului kibuț, Șira Gorșman, apărută la Varșovia în 1961. Ea povestește ce s-a întâmplat mai târziu la Vojo Nova. Dintre cei veniți din Ereț Israel, câțiva au rămas în colhoz, după ce au fost „purificați” de partid. Toți bărbații au luptat în Armata Roșie. Din lipsă de brațe de muncă au venit familii de ruși și ucraineni din împrejurimi și ei au preluat controlul. Autoarea a părăsit colhozul. După război s-a întâlnit cu unul dintre foștii membri, Iașa Grinfeld, care i-a povestit că în timpul războiului unul dintre noii membri ruși i-a denunțat pe evrei la Gestapo. Naziștii i-au îngropat de vii în vechea fântână a satului. Când Iașa Grinfeld s-a întors din război, el a mai găsit la Vojo Nova doar o singură familie de evrei. Ei mergeau o dată pe an la vechea fântână, unde erau îngropate rudele lor. Turiști plecați în URSS în anii șaizeci au întâlnit câteva familii care părăsiseră Vojo Nova înaintea de război, dar le era frică să vorbească.

La scurt timp după deschiderea porților Uniunii Sovietice pentru *alia* în Israel, au început să apară unii supraviețuitori ai acestei tragedii sau urmași ai lor. Printre ei era Șira Gorșman cu copiii ei. Ea venise prima oară în Ereț Israel din Lituania în 1923, cu soțul și fiica. Ei s-au alăturat la Gdud Haavoda, secția Ierusalim. Au participat la construirea cartierului Rehavia, a Gimnaziului Ebraic și a casei de odihnă Arza din Moța, lângă Ierusalim. Ea era în ramura de stânga din Gdud Haavoda, în frunte cu Elkind, și a hotărât să plece cu ei în Uniunea Sovietică. Soțul ei a refuzat și ei au divorțat. Spre sfârșitul anilor 1920 s-a recăsătorit și a plecat la Moscova, devenind scriitoare. În 1990 a revenit în Israel împreună cu fiicele ei, după aproape 70 de ani. A stat la Așkelon și a vizitat și kibuțurile tinereții ei: Kfar Ghiladi, Ein Harod și Bet Zera. A murit în 2001.

Printre acești numeroși *olim* se află și câteva zeci de urmași ai acelor evrei „ciudați”. Mulți dintre ei nu știu nimic sau aproape nimic despre tragedia familiilor lor. Ei sunt urmașii grupului de tineri sioniști entuziaști care au făcut *alia* la începutul secolului XX. Ei credeau în viitorul poporului evreu în țara pe care o iubeau și au venit s-o reconstruiască. Erau pregătiți pentru orice suferință într-o țară înapoiată, cu o climă grea, cu vecini ostili. Nimic nu putea să-i descurajeze. Iubeau limba ebraică pe care de-abia o învățaseră, cât și viața în kibuț. Aveau un singur cusur: credința în ideologia marxist-leninistă, care până la urmă le-a distrus viața, familia și chiar urmașii.

Este încă un capitol tragic din uluitoarea poveste de reînnoire a țării evreilor și a poporului evreu, o poveste aproape de necrezut. Întoarcerea poporului evreu în patria sa s-a făcut cu multă suferință și cu mult sânge, țara nu a fost primită „pe o tavă de argint”, cum zicea marele poet Nathan Alterman.

***

Pentru istorici cercetarea organizațiilor secrete este o misiune aproape imposibilă. Cu atât mai mult episodul din URSS, care probabil adună praful în beciurile KGB-eului. De aceea nu m-am bazat numai pe memorie, ci pe trei surse cu o bază științifică serioasă. Prima este Anita Șapira, poate cea mai mare dintre istoricii contemporani al sionismului în Ereț Israel. Ea are mai multe capitole pe acest subiect în câteva cărți apărute încă înaintea valului de *alia*. Al doua sursă este lucrarea lui Götz Hillig, apărută în 2005 la editura universității Marburg din Germania, în limba rusă *Vojo Nova v Krymu; zabytaia sel'khozkommuna (kibuts)* adică Vojo Nova în Crimeea; Comuna agricolă uitată (kibuț). Ea se bazează mai puțin pe documente, mai ales pe mărturiile supraviețuitorilor și ale urmașilor lor. A treia sursă este o jurnalistă specializată pe istoria Israelului contemporan, Rut Baki. Ea îmi este și o foarte bună prietenă. A publicat mărturiile ale celor care au făcut *alia* în anii 90.

Am încercat să fac o sinteză între datele publicate de ei, comparând și filtrându-le. Relatările din acest articol sunt

verificate cu grijă. Uneori se mai descoperă documente noi, mai ales din perioada din Israel. La o licitație a apărut nu demult un document legat de Gdud Haavoda, pe care îl puteți vedea atașat. Nu se știe cine l-a pus în vânzare.

A apărut în revista Baabel, August 2020